

Alexandre VI, mecenes

La "Biblioteca Borja" s'estrena amb una obra sobre la personalitat cultural i artística del segon papa Borja. Editat per 3i4, 'Alexandre VI i Roma' analitza de la mà del professor Ximo Company la faceta de Roderic de Borja com a promotor de les arts i de la cultura a la Roma del Renaixement, on artistes com Antonio da Sangallo, Bramante, Pinturicchio o Leonardo da Vinci van treballar al servei del papa valencià.

“Un petit homenatge, en clau socioartística, a les conviccions humanes d'un personatge absolutament singular i irrepetible.”

Així defineix el professor Ximo Company les més de cinc-cents pàgines i il·lustracions que analitzen en el llibre *Alexandre VI i Roma* la figura del segon papa Borja des del seu vessant de mecenes i d'impulsor d'empreses artístiques i culturals a la Roma del Cinquecento. Un vessant pràcticament desconegut fins ara que consagra Roderic de Borja com un dels grans mecenes de la història del Renaixement italià.

Aquest llibre, que es presentarà oficialment durant l'acte de cloenda de la 31a edició dels Premis Octubre, és el primer volum de la "Biblioteca Borja", un projecte de l'editorial 3i4 dirigit pel pare Miquel Batllori i dedicat a restituir l'extraordinària –i inabastable– riquesa del polièdric perfil històric, social, polític, religiós i cultural de la família Borja. Des de la traducció i l'edició acurada de fons borgians antics fins a l'elaboració d'estudis inèdits, la "Biblioteca Borja" tractarà d'acostar als estudiosos i al públic en general les parcel·les menys conegudes, o més necessitades de revisió, d'una de les nissagues claus de la cultura europea dels segles XV i XVI.

Aquest primer volum, fruit de més de deu anys de treball, trau a la llum la cara menys coneguda d'Alexandre VI, la d'un home que impulsà una important activitat artística i cultural. "Durant molts anys –explica Ximo Company– ens hem entretingut a remenar sempre en els mateixos defectes, a fer una literatura cridanera, a magnificar

les accions més poc edificants. I em sembla que ja és hora d'intentar mirar més enllà i de veure què és el que va succeir en el terreny de la cultura i de l'art."

I el que va succeir és que el papa Alexandre VI va ser un home profundament implicat en l'art i la cultura del seu temps. No debades, ja des dels inicis de la seua estada a Itàlia, va entrar en contacte amb els mons de les lletres i de les arts. El seu oncle, llavors encara cardenal, el va enviar a doctorar-se en lleis a la Universitat de Bolonya, i allà va començar a endinsar-se en l'humanisme. Roderic de Borja, però, no oblidaria la influència dels seus primers divuit anys viscuts a cavall entre Xàtiva i València. "Passejant per la València del segle XV –assenyala Company– Alexandre VI entraria en contacte amb els edificis més emblemàtics de l'època tardogòtica, com la llotja o la catedral. La seua mentalitat i el seu gust artístic són, per tant, eminentment gòtics. Però el contacte amb l'humanisme, ja a Itàlia, li va anar inculcant progressivament el gust per la cultura i l'art de tendència clàssica."

Els divuit anys que va passar a València i els cinquanta-tres que va viure a Itàlia, doncs, inclinen la balança cap a la cultura i l'estètica italiana. Roderic, però, mai no va deixar de manifestar el gust per la brillantor, pel sentit policrom, per l'alegria de viure que havia heretat de la cultura mediterrània sota la qual s'havia format. I tot això va quedar palès en el seu gust pictòric (i també en el disseny absolutament exuberant del vestuari de tota la família Borja). "Sense oblidar que és un home plenament conseqüent

Escena completa de la *Visitació* a la Sala dels Sants dels apartaments Borja del Vaticà, el màxim exponent de l'herència artística dels Borja. Les pintures de les cinc sales dels apartaments, dirigides personalment per Pinturicchio, una de les figures mestres del Renaixement, reflecteixen el gust per la brillantor i per l'abundància del color que caracteritzava Alexandre VI. El mateix papa visitava continuament els treballs i en contemplava detingudament la decoració. Sobre aquestes pintures, que es troben al costat de les obres de Rafael i de Miquel Àngel, el pintor suís Paul Klee va dir que "són l'obra més bella que ha produït el Renaixement a Roma".

amb el món artístic del Renaixement italià, Alexandre VI buscarà sempre artistes que reflectesquen el gust per la policromia i pels daurats." "I la prova més concloent d'això –especifica l'autor– és que Pinturicchio, un dels pintors que més s'adequa al gust del papa Borja, és una de les figures mestres de la història de l'art del Renaixement."

La nineta dels ulls dels Borja.

Potser aquest gust per la brillantor i per l'abundància del color li han valgut a Alexandre VI l'adjectiu de *gaio*, que en italià significa alegre i festiu. De fet, així ho demostren les excel·lents pintures dels apartaments Borja del Vaticà, potser un dels màxims exponents de l'herència artística dels Borja, o si més no, el que millor la defineix. Dividides en cinc sales (sala de les Sibilles, sala del Credo, sala de les Arts Liberals, sala dels Sants i sala dels Misteris de la Fe),

les pintures dels apartaments Borja les va començar Pinturicchio el 1492 i van ser, sense dubte, la nineta dels ulls d'Alexandre VI. "El papa –explica Ximo Company– visitava continuament els apartaments i en contemplava detingudament la decoració. Mai no es va cansar de mirar aquelles pintures." De fet, el mateix Roderic de Borja va quedar immortalitzat en una de les pintures de la sala dels Misteris de la Fe en què es considera una de les fisonomies més ajustades i universalment difoses i conegudes del papa Borja.

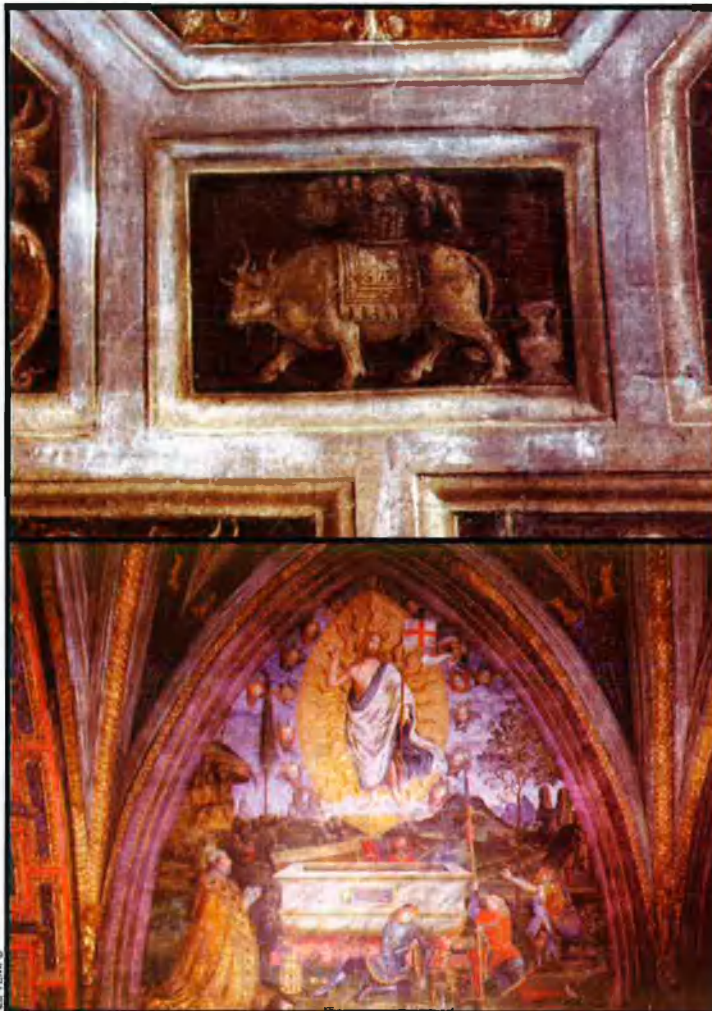
Però no tothom es mostrava tan efusiu amb el resultat d'aquells treballs. "Els contemporanis romans del segle XVI –conta Ximo Company en el llibre–, en veure la rutilant ostentositat de l'apartament Borja exclamaven tot d'una: "*tropo oro, troppo vivo, troppo azzurro!*". En canvi, d'altres, com el pintor suís Paul Klee (1879-1940), en que-

daren profundament impressionats.

"Aquests apartaments –va dir l'artista– són l'obra més bella que ha produït el Renaixement a Roma", en referència a l'obra de Pinturicchio.

Però, a banda del *petit pintor*, molts artistes renaixentistes més van treballar a les ordres del papa: Andrea Bregno, el gran escultor de l'època, Leonardo da Vinci, que va prestar els seus serveis sobretot a Cèsar Borja, i els arquitectes Antonio da Sangallo il Vecchio i Bramante, l'arquitecte més famós del Renaixement, a qui els italians consideren el *rifondatore* de l'arquitectura.

I és que el llibre de Ximo Company descobreix una altra faceta desconeguda del papa Borja: la d'urbanista. "Alexandre VI –assenyala Company– va demostrar una gran capacitat de transformació de la concepció urbanística de Roma i de tot l'àmbit urbà del Vaticà." "De fet –continua l'autor–, va reformar Castel

Dalt a l'esquerra, un detall del bou, símbol dels Borja, que es troba a la fortalesa de Civita Castellana. A l'esquerra, pintura dels apartaments Borja on destaca la figura d'Alexandre VI, una de les imatges més conegudes del segon papa Borja. Sobre aquestes ratlles, vista aèria de la basilica i de la plaça de Sant Pere i de la Via de la Conciliazione, rèplica amplificada de la via Alexandrina que Roderic de Borja va inaugurar el 24 de desembre de 1499.

Sant' Angelo, el castell més important de Roma; va encarregar el disseny d'una fortificació preciosa a Civita Castellana; va fer la *prima strada rinascimentale*, el primer gran carrer del Renaixement, que poc després Mussolini ampliaria i convertiria en l'actual Via de la Conciliazione, un dels carrers més famosos de Roma; va remodelar la Piazza Navona, la Piazza de Campo de Fiori, va reformar la Universitat de la Sapienza..." "En definitiva –certifica Company–, va construir tot d'artèries que anaven unint pols comercials, intel·lectuals i espirituals."

I què en queda avui dia, de tota aquella obra? Els apartaments Borja del Vaticà, sense dubte, continuen sent el principal –i més evident– llegat borgià. "De la resta –explica el professor Company–, cal fer-ne una mica d'arqueologia urbana i arquitectònica. Alexandre VI va intervenir en multitud

d'edificis, carrers i places, però amb el temps tot es va reformant i va canviant. Malgrat que l'han anat silenciant i estigmatitzant –en el sentit que han eliminat alguns escuts borgians de molts edificis– encara queda molt de Borja a Roma."

Qualificat de príncep veritablement renaixentista i considerat un home culte, despert i intel·ligent, Alexandre VI va saber envoltar-se d'una extensa nòmina d'humanistes, poetes i erudits que van rebre la seua protecció, "un altre indici", segons Company, "de la sensibilitat cultural del papa Borja". Això sí, diuen que no va ser un gran home de lletres: "Era, sens dubte, un humanista, però mai no va arribar a ser un extraordinari escriptor. En canvi, va impulsar i va protegir els millors humanistes del moment." "Defet –comenta Company–, la llegenda sempre ha dit que amb Alexandre VI

estaven més segurs els humanistes que els senyors feudals."

En definitiva, Alexandre VI va desenvolupar, segons l'autor, una activitat social i cultural equilibrada. "Féu pactes polítics i estratègics adequats al seu temps, promulgà butlles ordinàries, condemnà algun heretge, nomenà cardenals, féu la guerra, construï castells, celebrà un any sant jubilar, protegí una cort normal d'humanistes i pintà les seues cambres més personals d'acord amb el seu gust particular, *gaio*, però en plena sintonia amb els corrents artístics de l'època." "Per això –conclou Company– posar en evidència aquesta mena de normalitat cultural borgiana podria convertir-se en una de les aportacions més rellevants d'aquest llibre. Descobrir, al cap i a la fi, que va ser un papa més, un home del seu temps."

Rosanna Melià